

Broj:1458/10

POSEBAN IZVJEŠTAJ

-O TVOJIM PRAVIMA U TVOJOJ ŠKOLI-

Banja Luka, 10.12.2010.

I UVOD

U skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹ Institucija je, pored saradnje sa školama na pojedinačnim predmetima i po pozivu škola na saradnju u njihovim aktivnostima, organizovala posjete školama, prije svega srednjim školama, očekujući da će u razgovoru sa srednjoškolcima dobiti informacije koje mogu biti osnov za postupanje Ombudsmana za djecu.

Zakonom o Ombudsmanu za djecu je utvrđeno²:

Ombudsman za djecu upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese.

Ombudsman za djecu kontinuirano saraduje sa djecom, podstiče ih na iznošenje njihovog mišljenja, inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu.

Pod nazivom „O tvojim pravima u tvojoj školi“, posjete školama obavili su zaposleni iz Ombudsmana za djecu u Banjaluci, te kancelarije u Doboju i Foči.

Radionice su obavljene u 27 škola, od čega 25 srednjih i 2 osnovne, u 21 opštini, tako da su edukacijom obuhvaćena djeca iz svih dijelova Republike Srpske.

Škole u kojima su obavljene radionice su

- Gimnazija, Prnjavor
- Gimnazija, Mrkonjić Grad
- Gimnazija i srednja stručna škola, Istočna Ilidža
- Medicinska škola, Banja Luka
- Srednja škola "Ivo Andrić", Višegrad
- Srednja škola "28. juni", Istočno Novo Sarajevo
- Upravna, ugostiteljska i škola učenika u privredi, Doboje
- Osnovna škola "Veselin Masleša", Foča
- Građevinska škola, Banja Luka
- Gimnazija, Derventa
- Srednjoškolski centar "Petar Slijepčević", Gacko
- Srednjoškolski centar "Nikola Tesla", Kotor Varoš
- Gimnazija "Filip Višnjić", Bijeljina
- Srednjoškolski centar "Milorad Vlačić", Vlasenica
- Gimnazija, Banja Luka

---

¹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, "Službeni glasnik RS", broj 103/08

² Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 6.

- Gimnazija "Petar Kočić", Zvornik
- Srednjoškolski centar "Golub Kureš", Bileća
- Srednja škola "Čelinac", Čelinac,
- Gimnazija "Jovan Dučić", Doboj,
- Gimnazija "Jovan Dučić", Trebinje,
- Gimnazija, Gradiška
- Ekonomska i trgovačka škola, Doboj
- Srednjoškolski centar, Čajniče
- Ugostiteljsko-trgovačko-turistička škola, Banja Luka
- Srednja mješovita škola "Jovan Dučić", Teslić
- Centar srednjih škola, Trebinje
- Osnovna škola "Vojislav Ilić", Krupa na Vrbasu

Radionice su izvođene u mjesecu septembru, oktobru i novembru 2010. godine.

Posjete školama realizovane su na sljedeći način:

1. Razgovor s direktorom škole, pedagogom/psihologom/socijalnim radnikom

Ovaj razgovor imao je cilj:

- upoznavanja uprave škole sa Institucijom i njenim nadležnostima
- snimanje stanja u školi vezano za nekoliko tema:
  - uspjeh u učenju i vladanju,
  - saradnja sa roditeljima,
  - funkcionisanje Savjeta učenika,
- uslovi za izvođenje nastave (stanje školskog objekta, kabineti, opremljenost škole, sala za fizičko, vanjski sportski tereni, broj učenika, učenici putnici...),
- saradnja sa lokalnom zajednicom i NVO,
- vannastavne aktivnosti,
- posebni uspjesi ili problemi škole.

2. Radionica sa Savjetom učenika

Cilj:

Edukacija djece o njihovim pravima koja su im garantovana UN Konvencijom o pravima djeteta, te formiranje Mreže mladih savjetnika ombudsmana za djecu.

S obzirom da nije moguće u prvom druženju sa djecom obraditi sva prava, djeci je ponuđeno da tema radionice budu sljedeća prava, što su oni i prihvatili:

RODITELJSKA BRIGA I ŽIVOT U PORODICI (član 5, član 9, član 10, član 18, član 20),
OBRAZOVANJE (član 28, član 29), SLOBODNO VRIJEME (član 31), SLOBODA

IZRAŽAVANJA (član 13, član 12), ZAŠTITA ZDRAVLJA (član 24), ZAŠTITA OD ZLOSTAVLJANJA, ZANEMARIVANJA I ISKORIŠĆAVANJA (član 19), POZNAVANJE PRAVA DJETETA (član 42).

Metode i faze rada:

1. Uvodni dio: predstavljanje voditelja radionice, isticanje ciljeva radionice i prezentacija o ovlaštenjima, nadležnostima i dosadašnjim aktivnostima Institucije.
2. Sadržaj: Rad u grupama koje se formiraju metodom slučajnog izbora njenih članova tako da svaka grupa obrađuje jedno pravo uz pomoć pitanja koja treba da stimuliraju djecu da međusobno razmjenjuju iskustva i znanja o svojim pravima, polazeći od pretpostavke da nemaju svi isti nivo znanja i iskustva na osnovu kojih mogu da govore.
3. U evaluaciji djeca izlažu svoje saznanja o pravima i njihovi odgovori porede sa odgovarajućim članovima UN Konvencije uz pomoć prezentacije.
4. Vrijeme za pitanja i dodatnu diskusiju

Radionice su se izvodile u trajanju od 90 minuta, najčešće vremenu između dvije školske smjene, tako da nisu uticale na redovan nastavni proces.

Radionice su planirane prije svega za učenike, članove Savjete učenika kako bi oni, kao izabrani predstavnici u svojim razredima, stečena znanja mogli prenositi u odjeljenjske zajednice.

II ANALIZA REZULTATA PREMA PRAVIMA

Sumirajući rezultate o obavljenim aktivnostima, za potrebe ovog izvještaja izdvojene su one reakcije i razmišljanja djece, za koje je, po ocjeni ombudsmana za djecu neophodno, preduzeti dodatne mjere radi prevazilaženja postojećeg stanja.

Postoje razlike od škole do škole, o istim pitanjima i problemima djeca imaju različita iskustva, ali o brojnim pitanjima sa kojima se svakodnevno susreću jednako razmišljaju. Razvijenost lokalne zajednice i mogućnosti koje ona pruža ima veliki značaj i na učenike, odnosno njihove stavove o navedenim pitanjima, kao i na aktivnosti kojima se bave ili žele da se bave u svojim školama.

Pravo na obrazovanje

UN Konvencija o pravima djeteta³ utvrđuje da, države članice priznajući pravo djeteta na obrazovanje prihvataju obavezu da obrazovanje djeteta bude usmjereno i na razvoj ličnosti djeteta i razvoj njegovih sposobnosti do krajnjih granica.

Uprave škola su uglavnom pokušale predstaviti svoje škole u najboljem svjetlu, s obzirom na vrijeme i prilike u kojima živimo. Smatraju da s obzirom na to, uspijevaju da postiču zadovoljavajuće rezultate, ili u datim prilikama najbolje moguće, i da se trude da učenicima uvijek obezbijede što je moguće bolje uslove za boravak i učenje u školi.

Bez obzira na stav uprave škola, ni u jednoj školi djeca nisu izjavila da su potpuno zadovoljna sa načinom ostvarivanja njihovog prava na izražavanje vlastitog mišljenja i kako se i koliko njihove ideje koje dođu do nadležnih provode.

Učenici su vrlo otvoreno i iskreno razgovarali o brojnim pitanjima i problemima, vrlo često navodeći da kada to i kažu nekome u školi da ih ne shvataju ozbiljno.

Jedno od pitanja o kome su djeca izrazila potrebu razgovarati i tražila odgovor na brojna pitanja s tim u vezi je i POLAGANJE PRIJEMNOG ISPITA pri upisu u srednje škole.

Učenici ističu da bi se na taj način izvršila selekcija prema znanjima i vještinama koji su potrebni za određena zanimanja.

Srednjoškoolci smatraju da se upravo pri upisu u srednju školu krši njihovo pravo na obrazovanje koje je u skladu s njihovim potrebama i sposobnostima. Navode da stvarno znanje iz osnovne škole često ne odgovara ocjenama, pa se odlikaši bez pravog znanja i radnih navika upisuju u škole koje kasnije ne mogu završiti, pri tome, djeca koja su realno ocjenjivana, i čije ocjene odgovaraju njihovom znanju, ostaju neupisana, odnosno ispod su crte dozvoljenog broja za upis.

OCJENJIVANJE je jedan od problema koji su učenici naveli u jednom broju škola. Uvriježeno je mišljenje da djeca reaguju samo kad dobiju lošu ocjenu. Međutim, učenici iz ovih škola nisu govorili o lošim ocjenama, nego o načinu kako se ocjena daje. Posebno su istakli prisutan problem upisivanja ocjena bez javnog saopštavanja, ocjena se daje bez ikakvog objašnjenja iz kojeg bi učenici shvatili zašto je njihovo znanje ocijenjeno baš tako. Ističu da

---

³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 28. i 29.

za isto znanje dva učenika dobiju različite ocjene sa obrazloženjem koje nije ni u kakvoj vezi sa datom ocjenom. U nekim školama djeca su rekla da su već reagovala na takav odnos nastavnika, da je na čas pozvan direktor, a kasnije i nadzornik, ali da to nije riješilo prisutan problem.

U jednoj srednjoj školi, prema izjavi direktora, nema više instruktivne nastave iz matematike, jer se u prvom razredu snima nivo znanja i profesor, u skladu sa Zakonom prilagođava način rada mogućnostima učenika.

U toj školi, po riječima direktora, nema primjedbi na ocjene jer se od profesora traži da rade po savremenim metodama a učenicima se već na početku godine pročita kodeks ponašanja i skrene pažnja na njihove obaveze, kao i na kriterije koji su postavljeni. Tokom radionice učenici su nam potvrdili da se profesori trude da im prenesu znanje i da posebno mlađi koriste savremene metode i učila. Ova škola spada u one malobrojne koje su veoma dobro opremljene i ima upravu koja je za učenike i profesore tj. sve zaposlene propisala jasna pravila kojih se svi pridržavaju, pa su rezultati vidljivi već na prvi pogled.

NEOPRAVDANI časovi u mnogim školama su veliki problem o kojem se nerado govori, a koji se uglavnom ne rješava na način da se dođe do uzroka - zašto djeca izostaju sa nastave iz nekih predmeta, kod nekih nastavnika. Problem se uglavnom „rješava“ izricanjem vaspitno - disciplinskih mjera u skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju. Ali time problem i dalje nije riješen, jer se ne zna uzrok i nije se djelovalo na uzroke koji do toga dovode.

Nekoliko škola provelo je istraživanja o neopravdanim časovima i pratilo broj neopravdanih časova. Ovom problematikom u pojedinim školama bavili su se i Savjeti učenika i Savjeti roditelja, ali nije bilo rezultata u smislu smanjenja broja izostanaka. Tokom radionica pokušali smo dobiti odgovor na pitanje zašto napuštaju časove, odgovor je uglavnom bio da su neki časovi dosadni, ili da se želi izbjeći loša ocjena, ali i da je to neodgovorno i samovoljno ponašanje pojedinih čenika. Neopravdani časovi podjednako su prisutni u urbanim i ruralnim sredinama, kao i u opšteobrazovnim i srednjim stručnim školama.

U većini škola učenici se nisu žalili na disciplinu u školi i na kodeks ponašanja, ali su primijetili da se oni u nekim školama odnose samo na učenike, a ne i na profesore.

U jednoj osnovnoj školi kodeks ponašanja je u svakoj učionici, što je dobar način da se svi i svakodnevno podsjetite na propisana pravila, a još važnije je da ta pravila podjednako važe za sve u školi: učenike, nastavnike, direktora i sve zaposlene u školi.

Pravo na roditeljsku brigu

UN Konvencija o pravima djeteta utvrđuje primarnu obavezu i odgovornost roditelja za razvoj i odrastanje njihove djece. S tim u vezi, jedna od tema o kojoj smo razgovarali je saradnja roditelja i škola.

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju u članu 55 utvrđuje obavezu roditelja da kontinuirano saraduju sa školom i prate rad svog djeteta. Nažalost, u svim školama su

potvrdili da samo mali broj roditelja pokazuje interes za saradnju sa školom, jedan broj roditelja samo kada dijete ima neki problem vezan za učenje ili vladanje i taj problem opet ne sagledava u potpunosti kako bi se otklonio uzrok takvog ponašanja nego samo posljedica, tako što pokušava po svaku cijenu spriječiti izricanje vaspitno-disciplinske mjere ili negativne ocjene. Na žalost, neki roditelji ne pokazuju interes za saradnju i poslije nekoliko poziva i upozorenja iz škole.

Najveći broj roditelja samo povremeno, uglavnom na roditeljskim sastancima ili informacijama, ostvaruju kontakt sa školom.

Savjet roditelja

Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju,⁴ roditelji imaju pravo, a svaka škola obavezu da pomogne roditeljima u formiranju Savjeta roditelja, koji je savjetodavno tijelo uspostavljeno sa osnovnim ciljem ostvarivanja uspješne i sadržajne saradnje između roditelja i škole.

Ovako, Zakonom definisan Savjet roditelja trebalo bi da bude tijelo koje će pomoći djeci, nastavnicima i upravi škole da zajedničkim radom ostvare pravu saradnju za dobro svih, što zahtijeva da Savjet roditelja, za svaku školsku godinu, planira aktivnosti kojima će jasno definisati sadržaj svoga rada, rokove i nosioce aktivnosti.

Kao savjetodavno tijelo, zajedno sa Savjetom učenika, Savjet roditelja treba da ukazuje na postojeće probleme u školi, ali i da aktivno doprinosi rješavanju svih pitanja u školi.

Nažalost, samo u malom broju škola savjeti roditelja su aktivni u radu škole, imaju jasno definisan plan aktivnosti, redovno se sastaju i daju prijedloge za rješavanje problema, te doprinose boljoj saradnji škole i lokalne zajednice. U ovim školama organizovane su zajedničke akcije roditelja, učenika i uprave škole i rezultati se vide. Ovo su uglavnom škole koje imaju dobre uslove rada, dugu tradiciju i podršku lokalne zajednice i upravu koja je svjesna da su inicijative roditelja uvijek dobro došle i da otvorenost za saradnju i samo zajednički rad može donijeti rezultate i onda kad materijalna sredstva nisu velika.

U velikom broju škola, njih oko tri četvrtine, rečeno nam je da se Savjeti roditelja formiraju, da imaju predstavnike u školskom odboru ali da se rijetko sastaju, neki gotovo nikad, ili samo onda kada su aktuelne đачke ekskurzije. Ovakvo stanje direktori olako pravdaju time da roditelji ne razumiju šta je njihova uloga, da se niko ne može natjerati da radi ako to ne želi isl. Ovo je očito ne razumijevanje uloge Savjeta roditelja od samih direktora koje se dalje prenosi na sve ostale roditelje, gdje nije shvaćena stvarna potreba zajedničkog rada o svim pitanjima sa kojima se djeca susreću u obrazovnom sistemu. Roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost, ali i škola mora preuzeti svoj dio odgovornosti ne samo za obrazovanje već i za vaspitanje djece.

Pojedinačni predmeti na kojima je institucija radila potvrđuju da između škole i roditelja nema potrebne saradnje. Kada dijete ima problem bilo koje vrste, ako do tada nije bilo potrebne saradnje, tada nastaje prebacivanje odgovornosti s jedne na drugu stranu i dijete

---

⁴ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/08, član 105.

ostaje potpuno po strani sa onim što je stvarni problem. Prebacivanje odgovornosti sa roditelja na školu i sa škole na roditelja potvrđuje da nisu prepoznali zajedničku i obavezu i odgovornost da učine maksimalno moguće i da zajedno obezbijede najbolji interes za svako dijete u svojoj školi.

Na pitanje djeci ko treba da brine o njihovom obrazovanju, odgovarali su da su na prvom mjestu roditelji, pa oni sami, a onda škola i "država". Ovo pokazuje kako djeca, po prirodi stvari određuju šta je čija uloga u njihovom obrazovanju i njihovom odrastanju, ali odrasli to često zanemaruju.

Kako rade savjeti roditelja u školama i koliko sarađuju s djecom govori činjenica da nam djeca ni na jednoj radionici nisu znala reći šta radi Savjet roditelja, iako su svi znali da postoji.

Kad se uporede odgovori djece i školskih uprava vezano za učešće Savjeta roditelja u radu škole, zajednički je stav da njihovo angažovanje nije dovoljno, u nekim sredinama ga i nema, te da savjeti roditelja moraju aktivnije doprinositi i planiranju i realizovanju svih važnijih pitanja u školi.

Pravo na izražavanje mišljenja, sloboda izražavanja mišljenja, pravo na pristup informacijama...

Savjeti učenika

Po Zakonu o srednjem obrazovanju i vaspitanju,⁵ savjeti učenika imaju mogućnost djelovanja u brojnim i vrlo različitim oblastima, od promocije interesa škole u lokalnoj zajednici, preko predstavljanja stavova učenika u školskom odboru do razmatranja pitanja uspjeha učenika, ekskurzija, uslova rada idr.

Ovako definisan savjet učenika predstavlja ozbiljnog partnera školskoj upravi, nastavnom kadru i lokalnoj zajednici. Stanje na terenu pokazuje da su u školama imenovani savjeti učenika, ali da njihovo angažovanje nije prisutno na način i u oblastima kako je to Zakonom definisano. Sve uprave tvrde da njihovi savjeti učenika lijepo rade, da su im omogućili poseban prostor ukoliko je bilo izvodljivo, da su im obezbijedili koordinatore isl. Kada smo pitali da li članovi Savjeta učenika prisustvuju sjednicama Nastavničkog vijeća tek u nekoliko škola smo dobili potvrđan odgovor.

Direktori su uglavnom isticali da prisustvovanje predstavnik Savjeta učenika sjednicama Nastavničkog vijeća ni do sad nije bilo praksa, da je nezgodno da djeca slušaju "o našim problemima", da ni učenici nemaju interesa za to isl. Iznenađuje i to da je u nekim školama to bila praksa, ali se od nje odustalo bez ijednog navedenog razloga.

---

⁵ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 106

Što se tiče predstavljanja stavova učenika u školskom odboru, on se vezuje uglavnom za izbor destinacije za izvođenje ekskurzije, ali ni tada se školskom odboru ne obraćaju sami učenici nego neko od odraslih saopšti njihov izbor.

U savjetima učenika uglavnom su isticali da imaju dobru saradnju sa upravom, da ih podržavaju u njihovim aktivnostima i da su uglavnom zadovoljni svojim radom. Predstavnici Savjeta učenika su najčešće isticali aktivnosti na realizaciji određenih projekata, obrazovne (vršnjačka edukacija) ili humanitarne prirode i kroz takve aktivnosti saradnja sa upravom škole je za učenike bila dobra.

Učenici su potvrdili da imaju koordinate koji se u gotovo svim školama trude pomoći učenicima u realizaciji njihovih aktivnosti. Međutim, interesantno je i to da je samo jedan koordinator bio prisutan na radionici koju smo radili, iako su svi koje smo upoznali bili ponuđeni. Učenici se ne žale kad nemaju prostor koji se koristi isključivo za njihove sastanke i provođenje njihovih aktivnosti, ali im najviše smeta to što nemaju mogućnost da utiču na to da direktno odgovornima(nastavničko vijeće, lokalna zajednica) saopšte svoje mišljenje. Tamo gdje imaju tu mogućnost, svega nekoliko škola, opet priznaju da se njihovo mišljenje sasluša ali se rijetko uvaži, i kad ima osnova, ili o tome što predlažu ili traže nemaju nikakvu povratnu informaciju. Utisak je da Savjet učenika ima uticaj na dešavanja u školama i na druge učenike ali samo u određenim oblastima. Primijetno je da nema potrebne komunikacije među djecom i odraslima, da nema saradnje Savjeta učenika i Savjeta roditelja i njihovog zajedničkog djelovanja i prijedloga i inicijativa prema Školskom odboru i Nastavničkom vijeću.

Kada smo sakupili sve odgovore o tome čime se bave članovi Savjeta učenika, onda je to dugi niz humanitarnih akcija od kojih su neke postale tradicionalne(Jedno dijete jedan slatkiš), zatim brojne aktivnosti na edukaciji i prevenciji u saradnji s NVO, povezivanje sa školama koje školuju iste profile, sa školama iz Republike Srpske, Bosne i Hercegovine, ali i Evrope. Učenici zaista rade na promociji svojih škola u svojim zajednicama i šire i svuda ih tretiraju kao ozbiljne saradnike. Djeca sve češće traže oblike neformalnog obrazovanja u onim oblastima koje nastavni planovi i programi ne nude i na promjene i zahtjeve novog doba reaguju brže od škole, zato je vrlo važno da se sa više pažnje njihov glas čuje, da se njihovi prijedlozi i inicijative ozbiljno razmotre, da im se odgovori i obrazloži zašto nije prihvaćen njihov prijedlog, sve to je ne samo pravo djece već potreba društva, kako bi se i školski sistem brže mijenjao i prilagođavao potrebama mladih.

Ali, i u ovoj oblasti ima dobrih primjera. Učenici jedne osnovne škole, spremajući se za projekat "Ja građanin", utvrdili su kako se neke teme pojavljuju i na časovima VROZ-a i na časovima Demokratije, a činilo im se da se ne govori dovoljno o temi koja njih interesuje, o nasilju. Uz pomoć direktorice pokrenuli su inicijativu da se u Nastavni plan i program rada odjeljenjskih zajednica uvrsti više časova na kojima bi se govorilo o nasilju. Ministarstvo prosvjete je prihvatilo inicijativu i izvršilo izmjene Nastavnog plana i programa u tom dijelu.

Ovo je dobar primjer i za ostale škole, da zajedničkim radom, sa prijedlozima i inicijativama prema nadležnim institucijama mogu ideje djece pretvoriti u stvarnost.

Kada smo s učenicima razgovarali o mogućnostima da svoje mišljenje iznesu putem školskih časopisa, na žalost, mnoge škole zbog finansijskih problema teško obezbjeđuju sredstava za školski časopis, u nekim školama učenici su sami obebijeđili donacije kako bi mogli štampati časopis. Nekoliko škola ima elektronske novine a učenici u svima obavljaju uredničke, novinarske, dizajnerske i druge poslove. Ovaj kreativan i odovoran posao obavljaju s radošću i entuzijazmom.

U nekim školama postoje info table, zidne novine ili školski radio.

Učenici su potvrdili da imaju potrebu razgovarati o brojnim pitanjima vezanim za nastavni proces, o slučajevima fizičkog, verbalnog, socijalnog nasilja, o nepoštivanju kodeksa ponašanja, o odnosu nastavnika prema učenicima, o problemima sa preobimnim nastavnim planovima i programima, o pravilniku o ocjenjivanju, o planiranim pismenim provjerama i drugim temama o kojima nerado govore iz straha da bi mogli izazvati negativne reakcije pojedinih profesora, pa su se i pitali kako i kome da se obrate.

Učenici misle da bi sandučići povjerenja u koje bi mogli ostavljati i anonimne poruke i pitanja mogli pomoći za mnoge situacije u školama. Neke škole imaju ove sandučiće i učenici su vremenom naučili da ozbiljno predlažu i traže odgovore na pitanja, a sadržaj pregleda Savjet učenika uz pomoć koordinatora.

Jedno od pitanja je i zašto učenici koji su već zreli i imaju jasne stavove o mnogim pitanjima koja ih se tiču ne žele javno da ih iznesu? Odgovori su uglavnom da niko ne želi da se izlaže neodobravanju profesora koji smatraju da se djeca bave onim što ih se ne tiče. Najčešće je riječ o pojedinim profesorima i njihovom nerazumijevanju, a ne o upravi škole.

Zaštita od nasilja (zaštita od zanemarivanja i zlostavljanja)

Ombudsman za djecu prošle godine je proveo istraživanje o provođenju Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu Republike Srpske, tako da je ovo pitanje bilo nezaobilazno i na radionici. Najčešće su učenici o nasilju edukovani kroz radionice i o njemu dosta znaju.

Međutim, teško je reći koje su škole ozbiljne pristpile aktivnostima u vezi sa upoznavanjem djece s Protokolom jer su u nekim savjetima učenika, neki učenici znali da postoji Protokol, a neki ne. Samo nekoliko škola provelo je aktivnosti na način da je Savjet učenika proučavao Protokol i sa njim upoznao svoju odjeljenjsku zajednicu. Opet se radi o školama koje imaju dobru organizaciju i pravila koja važe za sve, pa je u ovom slučaju upoznavanje s Protokolom išlo paralelno za učenike, nastavnike i roditelje, upravo onako kako propisuje Protokol.

Ni u jednoj školi djeca nisu rekla da je nasilje problem ili česta pojava, ali su istakli da pri tome misle na fizičko nasilje, dok su verbalno nasilje smatrali manje opasnim ali češćim. Ovo dodatno obavezuje da ova tema - vršnjačko nasilje i nasilje uopšte, koji su javni oblici, šta su uzroci i kakve su posljedice, mora biti stalno prisutna u obrazovnom sistemu.

Škole dosta rade na tome da se djeca osjećaju sigurno, uvodi se video nadzor, školski policajci su već svakodnevica, sve škole imaju dežurstva učenika i nastavnika koja se provode po utvrđenom rasporedu.

Međutim, učenici smatraju da ma kako škola bila sigurna, nasilje se može desiti i ispred školskog dvorišta i na ulici, što samo potvrđuje da se stalno mora raditi na edukaciji djece i da je to osnova preventivnog djelovanja. Učenici smatraju i da školski policajac ne treba da sjedi u školi nego da se kreće u okolini škole i obližnjim kafićima kako bi imao bolji uvid o dešavanjima u blizini škole.

Nasilje putem interneta i mobilnih telefona, prema njihovim izjavama je sve prisutnije, i ako svjesni opasnosti koje ima ovaj vid komunikacije, sami priznaju da se ne štite dovoljno i onda kad znaju kako da to urade. Pri tome, skreću pažnju da osnovci s mnogo manje opreza pristupaju društvenim mrežama i da se u osnovnim školama mora posvetiti veća pažnja ovom problemu. Diskusija na ovu temu otvorila je i pitanje prava djece na zaštitu privatnosti, odnos medija prema djeci i odgovornosti roditelja i odraslih za zaštitu djece od neprimjerenih sadržaja.

Zaštita zdravlja

Zaštita zdravlja je tema o kojoj srednjoškolci vrlo rade govore. Interesuju ih mnoga pitanja iz ove oblasti, imaju puno pitanja, a odgovora malo ili nikako.

Interesovalo nas je kako uče o zdravlju; odgovorili su da je to uglavnom iz medija, časopisa i putem interneta, na radionicama, a najmanje u školi, izuzetak su medicinske škole. Kada smo ih pitali da li žele da uče o zdravlju u svim školama su potvrdno odgovorili i sami predložili teme: higijena, zarazne bolesti, bolesti ovisnosti, polno prenosive bolesti, kontracepcija idr.

Rijetki su primjeri da u školama pojedini profesori govore o fizičkom i mentalnom zdravlju i savjetuju učenike o temama i problemima u toj oblasti, ali u jednoj školi su učenici vrlo pohvalno govorili o profesoru fizičkog vaspitanja koji im daje savjete o ishrani, vježbama i zdravlju i uvijek odgovara na njihova pitanja.

Edukacija o zdravlju mogla bi, po mišljenju učenika, biti neobavezna, mogli bi je provoditi i njihovi obučeni vršnjaci (peer education), stručnjaci iz nekih oblasti, ali i njihovi profesori koji imaju znanje i žele ga podijeliti s njima. I u ovoj oblasti djeca žele radionice, nove metode rada i praktične savjete prilagođene njihovom uzrastu i njihovim potrebama.

Na pitanje da li imaju problem pristupa zdravstvenoj zaštiti, jer su u kategoriji djece preko 15.godina života, nisu imali takve situacije u praksi. Bez obzira što nisu imali problem, obaveznim zdravstvenim osiguranjem morala bi biti obuhvaćena i djeca od 15 do 18 godina, jer i oni su samo djeca.

Pravo na slobodno vrijeme

UN Konvencija o pravima djeteta u članu 31. garantuje svakom djetetu pravo na igru i slobodno vrijeme. Koliko djeca imaju mogućnosti da kvalitetno provode to vrijeme, kako mladi provode slobodno vrijeme, ko im u školi i gradu nudi najviše sadržaja i šta bi oni još željeli da rade u slobodno vrijeme, samo su neka od pitanja na koja se traže odgovori u obezbjeđenju ovog prava djeteta.

Srednjoškolci su potvrdili da znaju da samo dobra organizacija aktivnosti ostavlja dovoljno slobodnog vremena. Ipak, ističu da i pored toga, slobodnog vremena je sve manje, jer su nastavni planovi i programi opterećeni gradivom, često i nepotrebnim, te da bi se dio predmeta mogao izučavati kao izborna nastava ili slično.

Najčešće aktivnosti koje imaju u slobodno vrijeme su internet i fejsbuk, što dodatno upozorava-da li je to kvalitetno provođenje slobodnog vremena ili se ono koristi zbog nedostatka drugih sadržaja. Dalje slijede druženja u kaficima i bavljenje sportom. Ovo su mladi navodili i u gradovima i u manjim opštinama i bez obzira da li su učenici opšteobrazovne ili srednje stručne škole.

Što se tiče školskih sekcija učenici priznaju da ih ima dosta i da su raznovrsne, ali nisu uvijek dobro posjećene, zašto je to tako, djeca nemaju posebno objašnjenje. S druge strane mali je broj sekcija koje nude izlete, putovanja, javne nastupe ili mogućnost kreativnog izražavanja, što bi po njihovoj ocjeni za učenike bilo mnogo privlačnije.

U slobodno vrijeme najradije bi se bavili sportom i putovali.

Srednjoškolci iz Banjaluke su uglavnom zadovoljni onim što se nudi u gradu, ali u manjim sredinama djeca su uskraćena za mnoge sadržaje u kojima bi mogli provoditi svoje slobodno vrijeme. U nekim opštinama mladi su pokušavali riješiti pitanje bioskopa npr, ali nisu naišli na razumijevanje lokalne zajednice.

Interesantno je da u jednoj srednjoj školi nema ni jedne sportske sekcije, a mladih sportskih talenata imaju, i svaki put pred takmičenje se organizuju treninzi i djeca postižu zapažene rezultate i osvajaju priznanja. Svakako treba pohvaliti škole koje nude sekcije koje su prerasle granice školskih aktivnosti, i bilo bi dobro da se po uzoru na njihov rad organizuju sekcije i u drugim školama u Republici Srpskoj.

Zajednička je ocjena da najveći broj mladih svoje slobodno vrijeme ne provodi na kvalitetan način, bilo iz razloga što lokalna zajednica ne omogućava sadržaje koji bi to omogućili ili iz razloga što ovo pravo djeteta nije prihvaćeno jednako važno kao i ostala prava. Slobodno vrijeme djece i njegovo kvalitetno provođenje izuzetno je važno za pravilan razvoj i odrastanje svakog djeteta, zato bi škole, zajedno sa lokalnom zajednicom morale stvoriti uslove za obezbjeđenje ovog prava.

Škole bi bez obzira na to da li u mjestu ima ili nema raznovrsnih mogućnosti za provođenje slobodnog vremena trebale raditi na osvremenjavanju rada sekcija i drugih oblika vannastavnih aktivnosti kod djece, naravno prilagođeno njihovom uzrastu i njihovim potrebama.

Poznavanje prava

UN Konvencija o pravima djeteta⁶ obavezuje da se sa principima i odredbama Konvencije što šire i na odgovarajući i aktivan način upoznaju kako odrasli tako i djeca.

Da li su, na koji način i o kojim pravima djeca upoznata?

Djeca koja su poznavala UN Konvenciju o pravima djeteta uglavnom su prošla radionice koje su organizovane u školama ili su ponešto naučili na časovima Demokratije.

Činjenica je da su mnoga djeca znala dosta o svojim pravima, iako nisu bili svjesni da su im upravo ona zagarantovana UN Konvencijom o kojoj u nekim školama do našeg dolaska nisu čuli. Sva djeca smatraju da treba da uče o svojim pravima i na pitanje od koga na prvo mjesto stavljaju roditelje, zatim nastavnike i vršnjačke edukatore.

Na pitanje da li neko krši njihova prava sve odgovore mogli bi sažeti u jedan a to je

„Možda neko i krši, ali mi to ne znamo“. Ovaj odgovor upravo potvrđuje da djeca ne znaju dovoljno, i onda kad su povrijeđeni ne znaju da imaju pravo na zaštitu i kako to da ostvare, drugi dio djece ne poznaje svoja prava pa nije u stanju ni da kaže da li se njegova prava povređuju.

Jedno od prava na koje najčešće upozoravaju, jer se ne poštuje, je pravo djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja i učestvovanje u svim postupcima koji se njih tiču. Osnovni zahtjev ovog ne samo prava već jednog od četiri osnovna principa Konvencije, je da odrasli treba djecu da podstiču, da ih pozovu, da ih ohrabre da budu aktivni subjekti u svim procesima u svojim sredinama, da se njihovo mišljenje ozbiljno razmotri i da im se obrazloži i odgovori ako njihovo mišljenje, prema ocjeni onih koji donose odluke o tome nije najbolji interes. Ovo pravo djeteta se definitivno najmanje razumije pa je teško govoriti o tome koliko se primjenjuje.

Znanje djece o njihovim pravima razlikuje od škole do škole, na radionicama su potvrdili da žele razgovarati o svim ovim temama i iskustvima iz prakse koja imaju, da su ovim upotpunili svoja znanja i naučili da imaju pravo na svoja prava i kako i kome se obratiti u situacijama kada imaju problem.

---

⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 42

Razgovori sa djecom o njihovim pravima uvijek su obostrano korisni.

Djeca prije svega u tim razgovorima nauče nešto novo o pitanjima i problemima sa kojima se susreću na svom putu odrastanja, stiču povjerenje, oslobađaju se dilema sa kojima se susreću, dobijaju odgovore na pitanja koja su za njih problem, uče da je vrlo važno da razgovaraju i da probleme ne ostavljaju pod tepih, uče kako da razgovaraju, da i sami čuju sagovornika i da ga razumiju kao što očekuju da i druga strana čuje ono o čemu oni razmišljaju.

Odrasli u razgovoru sa djecom, ako ih čuju, uvijek mogu da nauče mnogo toga.

Djeca nam, ne samo u razgovoru, već i svojim ponašanjem i načinom reagovanja u određenim situacija šalju poruke koje trebamo prepoznati.

Sumirajući razgovore sa djecom, u školama u kojima smo organizovali radionice, smatramo neophodnim:

1. Uspostaviti aktivnu i sadržajnu saradnju roditelja i škole, jer i jedni i drugi imaju i obavezu i odgovornost brinuti za pravilan razvoj i odrastanje djece,
2. Aktivirati rad savjeta roditelja u školama, ne zato da bi se ispoštovala forma određena zakonom, već zato što je to stvarna potreba i djece i roditelja i škole,
3. Raditi na saradnji savjeta učenika i savjeta roditelja po svim pitanjima važnim za rad škole, koji kao savjetodavna tijela trebaju aktivno doprinositi i u planiranju i u realizovanju svih pitanja važnih za funkcionisanje škole,
4. Raditi na primjeni novih nastavnih metoda i osavremenjivanju nastavnog procesa na način da učenik bude aktivni učesnik u nastavnom procesu.
5. Poboljšati i aktualizirati rad školskih sekcija i prilagoditi ih potrebama učenika kako bi mladi kvalitetnije provodili svoje slobodno vrijeme, ali i imali mogućnost razvijanja svojih talenata i nadarenosti,
6. Osigurati učenicima pravo na izražavanje vlastitog mišljenja o svemu što ih se tiče bilo pojedinačnim obraćanjem, bilo putem savjeta učenika, kako bi se poboljšala komunikacija između učenika, profesora, roditelja, uprave i lokalne zajednice.
7. U donošenju važnih odluka u školi tražiti mišljenje djece i obavijestiti ih o donesenim odlukama i o stavu škole o njihovom mišljenju,
8. Pravo djece na participaciju, zahtijeva saradnju nastavnika i učenika, te saradnje nema bez međusobne komunikacije, a ona traži definisana pravila ponašanja koja važe za sve u školi,
9. Kodeks ponašanja morala bi imati svaka škola, i isti bi trebao biti u svakom razredu, i djeca i nastavnici moraju znati šta jeste a šta nije prihvatljivo ponašanje, šta su vaspitno disciplinske mjere i sankcije i za koje situacije neprimjerenog ponašanja se izriču,
10. Ocjenjivanje učenika, prema Pravilniku, zahtijeva da ocjena bude učeniku saopštena, tako da je svako nesaopštavanje ocjene, posebno kad učenik to traži, protivno utvrđenim pravilima,
11. Disciplinske postupke zbog neprimjerenog ponašanja učenika, što uključuje i neopravdane izostanke sa nastave provoditi u skladu sa Zakonom definisanim pravilima i ciljem vaspitnog djelovanja prema učenicima,

12. Obezbijediti da učenje djece o njihovom zdravlju bude dio vaspitno - obrazovnog procesa, prilagođeno njihovom uzrastu i njihovim potrebama i na njima prihvatljiv način, putem radionica, vršnjačke edukacije isl, o temama - reproduktivno zdravlje, zdrava ishrana, zarazne bolesti, mentalno zdravlje, bolesti ovisnosti, kontracepcija.
13. Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja učiniti dostupnim svakom učeniku, oglasiti ga na odgovarajućim mjestima u školi i istom se stalno vraćati kako bi bio prije svega funkciji prevencije i edukacije, a ne samo za slučajeve kad se desi nasilje u školi.

Ombudsman za djecu

mr Nada Grahovac

